

*Панченко О.М.,
канд. екон. наук, доц. кафедри обліку і оподаткування,
Гура І.Н.,
Запорізький національний технічний університет*

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЩОДО РОЗРАХУНКІВ ЗА СТРАХУВАННЯМ

Постановка проблеми. Господарська діяльність будь-якого підприємства пов'язана з різноманітними фінансово-економічними та соціальними ризиками: операційними, кредитними, інвестиційними, комерційними, валютними, екологічними тощо. З цієї причини на будь-якому сучасному підприємстві діє складний механізм управління господарськими ризиками. Основу цього механізму складає система самострахування у вигляді створення різноманітних забезпечень та резервів [1] за рахунок власних коштів підприємства. Проте ця система не забезпечує захист від всіх видів ризиків. Тому ще одним інструментом управління ризиками на підприємстві є купівля обов'язкових або добровільних (залежно від виду ризику) страховок у спеціалізованих фінансових посередників – страхових компаній. Підприємство також здійснює розрахунки зі страхування, які слугують не стільки для управління його господарськими ризиками, скільки є проявом соціальної відповідальності бізнесу стосовно найманих працівників. Для працівників підприємства існують ризики втрати працездатності, у тому числі через хворобу, нещасний випадок, загрозу безробіття, за віком тощо. Для захисту працівників від цих ризиків на підприємстві здійснюють розрахунки із соціального страхування.

Для надійного функціонування системи управління господарськими ризиками та ефективного виконання обов'язків щодо соціального страхування найманих працівників підприємству необхідний належним чином організований облік розрахунків за страхуванням, зокрема, у частині формування відповідної облікової політики

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку розрахунків за страхування на підприємствах України у своїх працях приділяли увагу такі

вчені, як: Р. Б. Алєскєров, М. Я Дем'яненко, Є. В.Калюга, Д.В. Карамішев, О.А.Ковальова, Д.А.Ковалєвич, Т.Мєльник, Л.О. Матвійчук, С. А. Навроцький, І.М. Ткачук, Ю.М.Цветов та інші.

Аналіз вивчених джерел засвідчує, що, незважаючи на значну кількість наукових робіт, не применшуючи накопиченого наукового доробку із зазначеного питання, слід зазначити, що багато проблемних питань з формування облікової політики щодо розрахунків за страхуванням, залишаються недостатньо розробленими та потребують подальших наукових розвідок.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення та надання наукового обґрунтування особливостей формування облікової політики підприємства щодо розрахунків за страхуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів» [2].

Система страхування на підприємстві це система заходів щодо створення страхових (грошових) фондів, призначених для повного або часткового відшкодування втрат суб'єктом господарювання від непередбачених обставин (стихійних лих, аварій, нещасних випадків, невиконання зобов'язань збанкрутованими контрагентами тощо) та надання допомоги громадянам (чи їх сім'ям) у разі настання страхових випадків – досягнення певного віку, втрати працездатності, смерті тощо [3, с.433].

Як об'єкт обліку розрахунки за страхуванням відносяться до зобов'язань підприємства, отже, складові облікової політики: принципи, методи, процедури [4] щодо розрахунків за страхуванням мають формуватися як для зобов'язань.

Зобов'язання - заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [5].

Формуючи облікову політику щодо зобов'язань підприємству необхідно керуватися основними принципами бухгалтерського обліку та фінансової звітності, встановленими Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [6].

Серед методів та процедур, які використовують для визначення елементів облікової політики підприємства велике значення має класифікація зобов'язань за способом погашення, часом виникнення, терміном погашення, можливістю оцінки тощо відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання»[7].

Для ведення бухгалтерського обліку на практиці найчастіше використовується класифікація зобов'язань за видами в розрізі поточних зобов'язань, довгострокових зобов'язань, забезпечень, непередбачених зобов'язань та доходів майбутніх періодів. Кожне підприємство залежно від характеру своєї діяльності та здійснюваних операцій визначає склад зобов'язань відповідно до їх класифікації [8].

Для визначення необхідних облікових методів та процедур при формуванні облікової політики щодо розрахунків за страхуванням необхідно визначити їх склад з метою класифікації в обліку.

Науковці пропонують багато підходів до класифікації видів страхування [9,10,11 та ін.]. Найпоширеніші підходи до класифікації видів страхування можна узагальнити наступним чином: залежно від статусу страховика, об'єкту страхування, його форми, за родом небезпеки (ризик), за формою організації, за тривалістю та іншими ознаками. За статусом страховика визначають державне та комерційне страхування.

Залежно від об'єкту страхування виділяють майнове страхування фізичних та юридичних осіб, особисте страхування (страхування життя, пенсійне страхування, медичне страхування, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасних випадків тощо) та страхування відповідальності

перед третіми особами (відповідальність за шкоду, заподіяну страхувальником життю, здоров'ю, майну третьої особи; професійна відповідальність тощо).

За формою проведення страхування може бути добровільним або обов'язковим. Добровільне страхування здійснюється на основі цивільно-правового договору між страхувальником і страховиком. Умови і порядок обов'язкового страхування визначаються відповідними нормативними фінансово-правовими актами. Є два види обов'язкового страхування: за рахунок коштів бюджету і за рахунок коштів страховиків.

Залежно від виду небезпеки виділяють страхування фінансових, кредитних, виробничих екологічних та інших специфічних страхових подій, які супроводжують конкретну діяльність страхувальника. Залежно від виду діяльності, що підлягає страхуванню виділяють автотранспортне, сільськогосподарське, авіаційне тощо страхування.

За формою організації виділяють індивідуальне та колективне страхування. При індивідуальному страхуванні договори укладаються з окремими фізичними особами в індивідуальному порядку. Колективне страхування передбачає укладання договорів з адміністрацією підприємств, організацій, установ, які виступають у ролі страхувальника. При колективному страхуванні застрахованими є особи, які працюють на цьому підприємстві. При цьому, залежно від завдань управління, на підприємстві може бути створено декілька страхових груп, в основі критерію поділу яких виступає посада, вік тощо.

За тривалістю програми страхування розподіляють на короткострокові та довгострокові.

З точки зору реалізації соціальної політики страхування поділяють на соціальне та приватне. Соціальне страхування (страхування працюючих), базується на турботі про суспільне благо і становить частину соціальної політики. У приватному страхуванні виділяють три групи: · особисте страхування (страхування життя від хвороби, від старості, від нещасних випадків); · страхування майна (страхування транспортне, від вогню, від

градобою, від крадіжки, від падежу тварин); страхування інтересів (страхування від законної відповідальності, перестраховання) [12, с. 16—17].

При побудові класифікації розрахунків за страхуванням в обліку необхідно брати до уваги, що наведені класифікаційні ознаки призначені насамперед для фінансових установ, які надають послуги зі страхування. Для формування облікової політики розрахунків за страхуванням на підприємстві слід враховувати, що основою для класифікації в обліку інформації про розрахунки за страхуванням є типової план рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [13].

Для обліку розрахунків за страхуванням на підприємстві призначений рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням», до якого передбачені субрахунки: 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»; 652 «За соціальним страхуванням»; 654 «За індивідуальним страхуванням»; 655 «За страхуванням майна».

На субрахунку 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування» ведеться облік розрахунків за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо.

На субрахунку 652 «За соціальним страхуванням» ведеться облік розрахунків із Фондом соціального страхування України за збором на обов'язкове соціальне страхування.

На субрахунку 654 «За індивідуальним страхуванням» ведеться облік розрахунків зі страховими організаціями по індивідуальному страхуванню персоналу підприємства, за їх письмовими дорученнями, у разі добровільного страхування, з нарахованої заробітної плати робітників страхових внесків за договорами та по обов'язковому страхуванню, що встановлюється законодавством.

На субрахунку 655 «За страхуванням майна» ведеться облік розрахунків за страхуванням майна підприємства та майна працівників підприємства. Такі страхові платежі підлягають перерахуванню страховим організаціям [13].

Облік розрахунків за страхуванням має провадитися за кожним видом зборів та відрахувань, по страхувальниках та окремих договорах страхування, отже, типові субрахунки потребують деталізації у Робочому плані рахунків відповідно до кожного виду страхування, впровадженому на підприємстві. Облікова політика щодо розрахунків за страхуванням має формуватися з урахуванням особливостей проведення операцій на кожному субрахунку.

Вважаємо за доцільно формувати Робочий план рахунків у частині розрахунків за страхуванням на підприємстві виходячи, насамперед, з наступних основних ознак: обов'язковості / необов'язковості проведення страхування, соціальне / приватне страхування. Це дозволить будувати на підприємстві ефективну систему страхового захисту від різноманітних страхових випадків.

Розглянемо підходи до визначення в обліковій політиці підприємства розрахунків за страхуванням у розрізі передбачених типових рахунків з урахуванням наведених класифікаційних ознак та національних законодавчих вимог.

У Законі України «Про страхування» [2] наведено перелік 33 видів обов'язкового страхування, які або мають здійснюватися в нашій країні. Система обов'язкового страхування в Україні включає до себе, насамперед, державне особисте страхування осіб, які займають певні державні посади (судді, народні депутати, податкові інспектори тощо) та виконують роботи, надають послуги, пов'язані з небезпекою для здоров'я та життя, наприклад, військові, працівники пожежної охорони, спеціалісти ветеринарної дисципліни, донори крові та працівники ряду інших ризикових професій. До обов'язкового відноситься особисте страхування пасажирів від нещасних випадків на транспорті. Також обов'язковому страхуванню підлягають: деякі види майна, які в основному пов'язані з забезпеченням безпеки життєдіяльності та захисту національних інтересів; цивільна відповідальність власників транспортних засобів; цивільна відповідальність суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки

та деякі інші види страхових випадків, пов'язаних з господарською діяльністю у певних галузях.

Щодо необов'язкового страхування, то підприємство самостійно обирає його обсяги, вид та вирішує доцільність використання інструментів страхового захисту від страхових подій. Сукупність різних видів необов'язкового страхування, які добровільно застосовують на підприємстві часто називають системою корпоративного страхування. Корпоративне страхування - це страхування майнових інтересів підприємства і його працівників, управління фінансовими потоками підприємства, а також соціальне забезпечення персоналу й членів його родин [14, с.21].

Отже, на окремих субрахунках, залежно від особливостей господарювання підприємства, мають бути відокремлені види обов'язкового та необов'язкового (корпоративного) страхування за видами: особистого(соціального), майнового та відповідальності перед третіми особами.

Формування облікової політики щодо обов'язкових та корпоративних видів страхування буде полягати у розробці необхідних облікових процедур для забезпечення повного виконання підприємством своїх обов'язків щодо провадження кожного виду страхування.

Найбільш складним з точки зору формування облікової політики є розрахунки за особистим страхуванням у рамках корпоративного страхування, адже структура виплат у рамках вказаного корпоративного страхування дуже складна та включає багато видів страхування.

Особисте страхування – це галузь страхової діяльності, спрямована на надання послуг як фізичним так і юридичним особам стосовно страхування життя, здоров'я, працездатності людини, а також на нагромадження ними коштів для підвищення рівня свого фінансового добробуту. Особисте страхування на підприємстві чиниться у вигляді програм пенсійного страхування, медичного страхування, довготривалого страхування життя працівників тощо, які здійснюються за рахунок коштів підприємства-роботодавця та є ключовою частиною, ядром так званого соціального пакету.

Особливим видом страхування працівників підприємства є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке передбачає матеріальне забезпечення громадян у разі настання страхового випадку (наприклад, досягнення пенсійного віку, непрацездатності, хвороби тощо).

Соціальне страхування має багато спільного із особистим страхуванням, насамперед щодо об'єктів страхового захисту громадян. Проте між особистим страхуванням і соціальним є відмінності. Головна з них стосується джерел формування страхових фондів. В особистому страхуванні ними є переважно індивідуальні доходи громадян, а в соціальному кошти підприємств, установ, організацій [15].

Загальнообов'язкове державне страхування здійснюється за рахунок сплати обов'язкового єдиного страхового внеску (далі – ЄСВ) юридичними та фізичними особами та за рахунок інших джерел. ЄСВ з 2011 року змінив собою чотири окремі внеску: до Пенсійного фонду, до фондів страхування на випадок безробіття; із тимчасової втрати працездатності; від нещасних випадків на виробництві. Також у складі загальнообов'язкового державного страхування передбачалося введення медичного страхування. Але на даний час цей вид страхування не впроваджено.

Загальнообов'язкове державне страхування в частині внеску до Пенсійного фонду є першим (солідарним) рівнем трирівневої системи пенсійного забезпечення, перехід до якої відбувається з прийняттям законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення». Другий рівень – це накопичувальна система загальнообов'язкового пенсійного страхування, доки не діє. Третій рівень - система добровільних пенсійних заощаджень фізичних осіб.

Відображення в обліку та звітності витрат й виплат у рамках програм корпоративного страхування працівників й загальнообов'язкового державного страхування здійснюють згідно з вимогами П(С)БО 26 «Виплати працівникам» [16], який розроблено на основі однойменного міжнародного стандарту МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам» [17]. Відповідно до вказаних стандартів всі

витрати на персонал, пов'язані з пенсійними та іншими виплатами соціального призначення розподіляють на: короткострокові виплати – тобто ті, які підприємство має виплатити протягом року; виплати після закінчення трудової діяльності; інші довгострокові виплати працівникам; виплати в разі звільнення.

З метою формування облікової політики всі страхові виплати, які здійснює підприємство за вказаним напрямками, поділяють на програми з визначеними внесками та програми з визначеними виплатами.

Програми з визначеними внесками – це програми виплат, за якими підприємство - роботодавець сплачує фіксовані внески на користь працівників іншому суб'єктові - страховику (державному або недержавному фонду, страховій компанії). При цьому підприємство-роботодавець не несе жодних додаткових зобов'язань щодо подальшої сплати таких внесків страховиком застрахованим особам. Прикладом таких внесків є сплата підприємством ЄСВ, сплата внесків на додаткові пенсії працівників до недержавного пенсійного фонду, внески на добровільне медичне страхування за рахунок коштів підприємства-роботодавця.

В обліку витрати у рамках програм визначених внесків відносяться до короткострокових. Нарахування таких внесків відображується у складі короткострокових зобов'язань по розрахунках за страхуванням. Суму нарахованих внесків включають або у витрати або до первісної вартості запасів чи основних засобів.

Програми з визначеними виплатами – це довгострокові програми страхування працівників. Витрати підприємства за такими програмами визнаються як довгострокові зобов'язання. Ці зобов'язання оцінюють на дисконтованій основі, тому що їх можна погасити через багато років після надання відповідних послуг працівниками. Тому ці зобов'язання створюються у формі забезпечення, які у звітності відображаються за теперішньою вартістю (дисконтуються, тобто їх вартість у майбутньому розраховується на поточну дату). Для цього при впровадженні на підприємстві довгострокових програм страхування працівників використовують послуги актуаріїв.

Облік програм з визначеною виплатою є складним, оскільки для оцінки зобов'язань та витрат потрібні актуарні припущення, а також є можливість актуарних прибутків та збитків. Актуарні припущення – це чинники, які враховують при здійсненні актуарних розрахунків. Використання конкретних актуарних припущень визначається видом страхового плану. Це може бути ставка дисконтування, коливання заробітної плати, дані щодо майбутнього підвищення державних соціальних стандартів, демографічні прогнози щодо смертності учасників програми, статистичні дані щодо захворювань, вікової структури працівників тощо.

Виходячи з цього в обліковій політиці мають бути встановлені: перелік довготривалих програм страхування за видами, опис змісту програми (перелік страхових послуг), категорії застрахованих осіб розміри страхових сум, максимальні розміри страхових тарифів або методика актуарних розрахунків з переліком и порядком визначення актуарних припущень щодо конкретного страхового плану та інші дані, які необхідні для точного встановлення величини чистих довгострокових зобов'язань та поточних виплат за страховими програмами на звітну дату.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, за результати проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Система страхового захисту підприємства складається двох основних підсистем: обов'язкового страхування та корпоративного страхування. У межах кожної підсистеми з метою формування облікової політики мають бути відокремлені розрахунки за кожним видом страхування: особистого / соціального, майнового, відповідальності перед третіми особами.

2. Формування облікової політики щодо обов'язкових та корпоративних видів страхування полягає у розробці необхідних облікових процедур для забезпечення повного виконання підприємством своїх обов'язків щодо провадження кожного виду страхування.

3. Особливу увагу слід приділити формуванню облікової політики стосовно особистого страхування через те, що цей вид корпоративного

страхування дуже складний за структурою виплат та є основою соціального пакету підприємства.

4. Для формування облікової політики щодо розрахунків за особистим страхуванням на підприємстві необхідно всі відповідні страхові виплати, які здійснює підприємство, поділити на страхові програми з визначеними внесками (короткострокові) та страхові програми з визначеними виплатами (довгострокові). Для реалізації страхових програм з визначеними виплатами в обліку мають бути створені довгострокові забезпечення, величина яких встановлюється за теперішньою вартістю з урахуванням актуарних припущень.

5. Облікова політика щодо довгострокових забезпечень має включати до себе всі необхідні елементи, які дозволяють точно встановлювати величину чистих довгострокових зобов'язань та поточних виплат за всіма страховими програмами на звітну дату.

Бібліографічний список

1. Панченко О.М. Удосконалення обліку забезпечень та резервів підприємства в умовах реформування національного господарства України / О.М. Панченко, А.Б. Черевко // Сталий розвиток економіки : [міжн. наук.-виробн. журнал]. – 2016. - № 3. – С. 163-170.

2. Про страхування: Закон України від 07.03.96р. № 85: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>

3. Загородній А. Г. Фінансовий словник. - 4-те вид., випр. та доп. / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко - К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 566 с.

4. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені наказом Міністерства фінансів України 27 червня 2013 р. № 635 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

5. Загальні вимоги до фінансової звітності : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1, затверджене наказом МФУ від 07.02.2013

р. № 73 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996>

7. Зобов'язання : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11, затверджене наказом МФУ від 31.01. 2000 р. № 20 [Електронний ресурс] - Режим доступу : / [http:// zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0085-00](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0085-00).

8. Сторожук Т.М. Елементи облікової політики підприємства щодо зобов'язань / Т.М.Сторожук // Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право).- Вип. 2.- 2013. - с.66-71

9. Лаврова О.О. Особливості страхової діяльності та їх вплив на систему обліку/О.О.Лаврова // Фінансовий простір - 2015. - № 2(18). - с.198-203.

10.Страхові послуги: підручник. У 2 ч. Ч. 1 / [Базилевич В.Д., Пікус Р.В., Приказюк Н.В. та ін.]; За ред. В.Д. Базилевича – К.: Логос, 2014. – 496 с.

11.Пасічний, В.О. Страхування: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів/ В.О. Пасічний, В.В. Жван; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Х.: ХНАМГ, 2009. - 218 с.,с.12-13

12.Манэс А. Основы страхового дела : сокр. пер. с нем. / А. Манэс. – Репр. изд. – М. : Анкил, 1992. – 112 с.

13.Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом МФУ від 30.11.99 № 291 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

14.Кропотина О.Е. Страхование как метод управления рисками промышленных предприятий) /О.Е.Кропоткина // Экономика и управление народным хозяйством. — 2009. — № 11 /12. — С. 12–14.

15.Сержанов, В. В. Проблеми особистого страхування в Україні [Текст] / В. В. Сержанов, Г. І. Костьов'ят // Науковий вісник Ужгородського

університету : Серія: Економіка / В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, Н.М. Гапак. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. – Вип. 2 (36). – С. 254–259.

16. Виплати працівникам: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26, затверджений наказом МФУ від 28.10.2003 № 601 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>

17. Виплати працівникам: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_011